

Monika Palmberger, *How Generations Remember: Conflicting Histories and Shared Memories in Post-War Bosnia and Herzegovina*, London: The Palgrave Macmillan, 2016. Pp. vii+254, ISBN 978-1-137-45063-0.

Postratna Bosna i Hercegovina svjedok je dolaska većeg broja stranih istraživača, među kojima je veliki broj i antropologa. Uz povećani interes za studije memorije u svijetu, Bosna i Hercegovina postala je odlično mjesto za istraživanje: sigurno je i jeftino mjesto, gdje je domaće stanovništvo željno da ispriča svoju verziju priče. Tokom 2016. godine objavljena je knjiga pod naslovom *How Generations Remember: Conflicting Histories and Shared Memories in Post-War Bosnia and Herzegovina* [Kako se generacije sjećaju: Sukobljene historije i zajedničko sjećanje u postratnoj Bosni i Hercegovini], koju je objavila poznata izdavačka kuća Palgrave Macmillan. Ova knjiga bavi se pitanjem kolektivnog sjećanja u Mostaru i podijeljena je na osam poglavlja: Uvod, Istraživanje memorije i generacije; Fragmenti komunikacijske memorije: Drugi svjetski rat, Tito i rat 1992–1995; Podijeljeno obrazovanje: divergentne historiografske i diskurzivne prakse; Dva rata i Tito između: prvi Jugoslaveni; Prekinute biografije: posljedni Jugoslaveni; (Ne)pokvarena generacija: postjugoslaveni, te Zaključak.

Autorica u svom uvodnom dijelu daje osnovne podatke i teoretski okvir za knjigu. U drugom poglavlju autorica daje historijski presjek kolektivnog sjećanja na Drugi svjetski rat i na rat 1992–1995. Posebnu pažnju usmjerava na politiku sjećanja u Titovoj Jugoslaviji.

Autorica je u svom metodološkom pristupu napravila jedan previd: analizirajući komemoracije i obilježavanja stradanja vojnih i civilnih žrtava iz Drugog svjetskog rata i iz rata 1992–1995, autorica je fokus stavila samo na partizane odnosno na Armiju BiH. Ako je htjela dati pregled kolektivnog sjećanja u Mostaru, bilo je neophodno da fokus stavi i na “drugu stranu”, odnosno na Hrvatsko vijeće obrane (HVO).

U trećem poglavlju autorica daje podatke o dominantnim historijskim diskursima, koji su zasnovani na primarnim izvorima – istraživanjima sprovedenim na univerzitetima u Mostaru – na istočnoj i zapadnoj strani. U četvrtom, petom i šestom poglavlju autorica fokus stavlja na tri generacije Mostaraca, koje naziva: prvi Jugoslo-

veni (*First Yugoslavs*), posljedni Jugoslaveni (*Last Yugoslavs*) i postjugoslaveni (*Post-Yugoslavs*). Autorica je dobro izvršila kategorizaciju generacija, ali su prilikom analize komemoracija i izvođenja zaključaka vidljivi nedostaci u osnovnom i elementarnom znanju o vjerskim običajima Bošnjaka. U četvrtom poglavlju opisuje komemoraciju partizanskog udruženja u Mostaru navodeći kako se u sklopu obilježavanja partizanskih palih boraca, na njeno iznenađenje, svratilo i do šehidskog mezarja Šehitluci, u Mostaru. Tu lokalni predsjednik partizanskog udruženja, kako navodi:

obraća se komemoraciji sa nekoliko riječi, navodeći kako će se sada prisjetiti žrtava drugog fašizma; na njegove riječi slijedi „slave mu“ („slave mu“ završava muslimansku molitvu, kao što amen završava katoličku). [*addresses the commemorators with only a few words, saying that now the victims of the second fascism will be remembered; his words are followed by a 'slave mu' ('slave mu' ends Muslim prayers, like amen ends Catholic ones).*] (149)

Prosto je nevjerovatno da jedan antropolog nakon provedenih terenskih istraživanja tvrdi da „slave mu“ (doduše i ovo je pogrešno pisala, pravilno je: slava mu ili slava im) označava završetak muslimanske molitve. Ovo bi se i moglo oprostiti kao greška da autorica to ne spominje na nekoliko mjesta i ne izvlači netačne zaključke optužujući Bošnjake Mostara za preotimanje partizanskih komemoracija. Po mišljenju autorice, dolazak na šehidska mezarja predstavlja gubitak multietničnosti partizanskog udruženja:

Na skoro svakom memorijalnom mjestu „slave mu“ rečeno je nakon što su vijenci stavljeni ili nakon minute šutnje. Ja nikad nisam čula hrvatski ekvivalent amena. [*At almost every memorial site a „slave mu“ was spoken after the wreaths had been laid down or after a minute's silence had been observed. I never heard the Croat equivalent of 'amen'.*] (155)

Ukratko, autorica zaključuje da Bošnjaci Mostara kroz termin šehid, koristeći ljljane kao svoj nacionalni simbol i govoreći „slave mu“ na partizanskim komemoracijama, forsiraju dominantni bošnjački diskurs o posljednem ratu.

U šestom poglavlju autorica se bavi pitanjem najmlađe generacije: postjugoslavenima, navodeći kako je percepcija da je u Mostaru ta generacija zatrovana „nacionalističkom mržnjom“.

Značajno je što autorica otvara ovu temu, ali usljed neznanja, pogrešne metodološke postavke (nedostatak HVO-komemoracija) i nedovoljnog terenskog istraživanja, a i pomalo pogrešnih shvatanja (npr. Bougarelovog „kulta šehida“), uz elementarno neznanje kako o islamu, tako i o komunizmu, autorica je na osnovu jednog dana i jedne komemoracije donijela jedan amaterski zaključak, zbog čega se ova knjiga, nažalost, ne može uzimati kao ozbiljno štivo i izvor znanja o obrađenoj temi.